

ET TOMT REVIEW – INTERESSE- OG FORENINGSFÆLLESSKABER EFTER ERHVERVET HJERNESKADE

Cecilie M.S. Thøgersen¹, Chalotte Glintborg² & Annegrete G. Månsson³

Fællesskaber er et yderst aktuelt emne, og der er bred enighed om vigtigheden heraf. At kunne deltage og indgå ligeværdigt i meningsfulde fællesskaber er en helt central del af livet, men ofte bliver fællesskaber reduceret til sygdomsfællesskaber i rehabiliteringsregi – det være sig dag- og aktivitetstilbud. Det er dog vigtigt, at der også fokuseres på inddragelse af almene fællesskaber som en del af rehabiliteringen, da almene fællesskaber kan være brobyggende til lokalsamfund og derved være mere bæredygtige på lang sigt.

For at indkredse betydningen af fællesskaber vil vi gennem dette review undersøge betydningen af deltagelse i foreningslignende fællesskaber efter erhvervet hjerneskade. Reviewet er udført som et scoping review med fokus på fænomenet foreningslignende fællesskaber og betydning af deltagelse i disse for personer med erhvervet hjerneskade (EH). Gennem reviewet undersøges derfor: Hvilken betydning har det at deltage i foreningslignende fællesskaber efter erhvervet hjerneskade?

Der blev gennem den systematiske søgning ikke identificeret nogen studier, som imødekom inklusionskriterierne. Der er derfor tale om et tomt review. Med udgangspunkt i den manglende identificering af relevante studier diskuteres begrebet foreningslignende fællesskaber og deres betydning for mennesker med en EH, samt hvordan erfaringer fra andre områder kan kvalificere fremtidig forskning.

Nøgleord: foreningsfællesskaber, erhvervet hjerneskade, rehabilitering, psykosocial, review.

Keywords: community, brain injury, rehabilitation, psychosocial, review.

-
- 1 Cecilie M.S. Thøgersen, ph.d., adjunkt i rehabiliteringspsykologi, Institut for Kommunikation og Psykologi, Aalborg Universitet og Aalborg Kommune, e-mail: cecilie.mst@ikp.aau.dk.
 - 2 Chalotte Glintborg, ph.d., lektor i rehabiliteringspsykologi, forskningsgruppeleder, Institut for Kommunikation og Psykologi, Aalborg Universitet, e-mail: cgl@ikp.aau.dk.
 - 3 Annegrete G. Månsson, ph.d., chefkonsulent, Taleinstituttet og Hjerneskadecenter Nordjylland, adjunkt, Fysioterapeutuddannelsen/Anvendt Sundhedsforskning, UCL, ekstern lektor, Institut for Psykologi, SDU, e-mail: agma@ucl.dk.

1. Indledning

Når man rammes af kritisk sygdom, som f.eks. erhvervet hjerneskade (EH), forandres livet på mange forskellige områder. Hverdagen er ikke længere den samme, og generelt ses et fald i deltagelse i hverdagsaktiviteter efter EH (Desrosiers et al., 2006). Forandringerne efter EH spreder sig over en lang række livsdomæner, og det er ikke blot deltagelse i hverdagsaktiviteter, der påvirkes, ofte ændres også deltagelse mere specifikt i fritidslivet. Der kan være en lang række barrierer, som påvirker og forhindrer deltagelse i tidligere fritidsaktiviteter (Bier, Dutil & Couture, 2009; Drummond, 1990; Wise et al., 2010). Måske er det ikke længere muligt at strikke eller løbe, hvorfor man ikke længere kommer i strikke- eller løbeklubben. Der kan også være udfordringer af mere kognitiv karakter, som agerer som barriere for deltagelse i fritidsaktiviteter, f.eks. begrænset energi eller udfordringer med initiering (Mazaux & Richer, 1998; Malley, Cooper & Cope, 2008; Wise et al., 2010). Fritidsaktiviteter kan defineres som aktiviteter, personer frivilligt vælger at engagere sig i, og som bringer en oplevelse af glæde til den enkelte (Fleming et al., 2011; Parr & Lashua, 2004). Wise og kollegaer (2010) undersøgte gennem strukturerede interviews omfanget af deltagelse i fritidsaktiviteter et år efter traumatisk EH hos 160 personer. De fandt, at 81 % af deltagerne ikke havde genoptaget samme niveau af fritidsinteresser som før skaden. Ydermere fandt de, at deltagelse i sociale fritidsaktiviteter var faldet, samt at mange af deltagerne ikke fandt denne udvikling positiv (Wise et al., 2010).

At kunne deltage og indgå ligeværdigt i meningsfulde fællesskaber er en helt central del af livet. Derfor er det også naturligt, at rehabilitering skal inddrage dette perspektiv og muliggøre netop aktivitet og deltagelse i egen livssituation og hermed fællesskaber med andre i forskellige situationer. I *Hvidbog om Rehabilitering* (2022) nævnes bl.a. fællesskab med familie, venner, arbejdsrelation og interessefællesskaber. Men også muligheden for deltagelse i fællesskaber i samfundet, kultur og foreninger. For mange mennesker er deltagelse i sociale fællesskaber og foreningsaktiviteter en unik mulighed for at samles om en fælles aktivitet, hvilket giver anledning til positive oplevelser og stærke sociale bånd. Personer med svær funktionsnedsættelse deltager sjældnere i fritidsaktiviteter sammenlignet med personer uden funktionsnedsættelse. Det betyder, at de går glip af positive oplevelser og gavnlige sundhedseffekter, der er forbundet med deltagelse i disse aktiviteter (Ahrensberg et al., 2024). Deltagelse i fritidsaktiviteter kan have en positiv indflydelse på bl.a. oplevet livskvalitet, social integration, øget selvværd og identitetsrekonstruktion (Bier et al., 2009; Malley, Cooper & Cope, 2008; Douglas, Dyson & Foreman, 2006; Wise et al., 2010; Norlander et al., 2022).

Fritidsinteresser er et vidt begreb, som kan dække over en lang række aktiviteter af forskellig karakter. I studiet af Wise og kollegaer (2010) skelnede

man mellem kulturelle aktiviteter, hjemmeaktiviteter, udendørs aktiviteter, sociale aktiviteter og sportsaktiviteter. I alle kategorierne var der både eksempler på individuelle og sociale aktiviteter (Wise et al., 2010). Fællesskaber kan være forbundet med fritidsinteresser, men kan også opstå i andre kontekster, som f.eks. arbejde.

Når personer lever med sygdom eller funktionsnedsættelse, bliver fællesskaber ofte reduceret til sygdomsfællesskaber i rehabiliteringsregi – det være sig dag- og aktivitetstilbud. Det er dog vigtigt, at der også fokuseres på inddragelse af almene fællesskaber som en del af rehabiliteringen, da almene fællesskaber kan være brobyggende til lokalsamfund og derved være mere bæredygtige på sigt. Derudover kan det at indgå i almene fællesskaber have betydning for ens selvforståelse, oplevelse af sig selv og identitetsrekonstruktion, når man er i en livssituation, der kræver rehabilitering.

I *Hvidbog om Rehabilitering* (2022) peges der på, at det i de kommende år forventes, at flere danskere vil komme til at leve med nedsat funktionsevne og begrænsninger i hverdagslivet og deraf øget behov for rehabilitering. Denne tendens vil medføre store udfordringer på tværs af velfærdsområderne, og dette skaber et behov for at styrke rehabilitering som praksis på tværs af sektorer og forvaltningsområder med supplerende indsatser, som ligger uden for det traditionelt sociale område eller sundhedsområdet, f.eks. inddragelse af almene foreningsfællesskaber (Cieza et al., 2021, Meyer et al., 2020; Maribo et al., 2022).

I den nationale forskningsfremmende indsats *ABC (Act, Belong & Commitment) for mental sundhed* er der stort fokus på, hvordan mental sundhed skal understøttes af mange forskellige parter, og foreninger anerkendes i den forbindelse som en vigtig part i arbejdet med mental sundhed i den generelle befolkning (Meilstrup et al., 2022). Mental sundhed er noget, der skabes i meningsfulde aktiviteter for den enkelte og styrkes ofte i fællesskab sammen med andre. Derfor er der brug for samarbejder på tværs af social- og sundhedsområdet og det almene civilsamfund for at sikre alle mulighed for et meningsfuldt liv med indhold. Dette gør sig også gældende i forbindelse med kritisk sygdom, som f.eks. EH. Deltagelse i sociale og meningsgivende fællesskaber kan være med til at fremme mental sundhed, og nyere forskning viser, at hyppig deltagelse i sociale aktiviteter er forbundet med lavere risiko for udvikling af flere forskellige (kroniske) sygdomme (f.eks. hjerte-kar-sygdomme, diabetes, kræft og demens). At deltage i sociale fællesskaber forbedrer desuden livskvalitet og kan medvirke til færre symptomer på psykisk mistrivsel, som f.eks. depression (Meilstrup et al., 2022; Santini et al., 2020).

Inden for EH viser den eksisterende forskning, at følger efter hjerneska-den påvirker deltagelsen i fritids- og/eller sociale aktiviteter (f.eks. Desrosiers et al., 2006). Det er ligeledes aktuelt at se på, hvordan deltagelse i fællesskaber påvirker rehabiliteringen og livskvaliteten efter EH. Deltagelsen i fællesskaber formodes at kunne være både direkte og indirekte virksomme – den

træning, der ligger i en given aktivitet, kan give personen en specifik type træning (f.eks. træning af kognitive funktioner eller fysisk funktionsniveau), hvorved deltageren udvikler strategier til dette og træner dette – og indirekte ved, at aktiviteten kan gøres som sociale aktiviteter, f.eks. i foreningsregi, hvorved der kommer en social funktion.

Formålet med dette review er at afdække, hvilken betydning foreningslignende fællesskaber har i forbindelse med rehabilitering efter EH. Reviewet søger således at inkludere studier, som belyser, hvilken betydning deltagelse i foreningslignende fællesskaber har for rehabilitering efter EH.

2. Fællesskabers teoretiske referenceramme

Begrebet *community psychology* lader sig ikke rigtig oversætte, det nærmeste, man kommer, er fællesskabs-psykologi og samfunds-psykologi. Derfor holdes der ofte fast i det engelske udtryk. Community defineres som en social organisering. Det kan være nærmiljøet, fællesskaber, der omfatter sproglige, sociale og materielle processer. Community er den praksis, der organiserer en sammenhæng (Berliner, 2014).

Begrebet personen-i-sammenhængen (*person-in-context*) er dermed et begreb, der i community-psykologien på ingen måder kan opdeles, men må opfattes som en helhed. Dog beskæftiger community-psykologien sig alligevel med tre forskellige niveauer med henblik på at afdække det givne communitys dynamik. Disse niveauer er henholdsvis et individ-, systemnetværks- og samfunds niveau. Community-psykologien omfatter således spørgsmål om:

- Kultur – herunder traditioner og fremtidsvisioner
- Fællesskab – social støtte og sociale netværk
- Subjektivitet – social og individuel handling og oplevelse af kontrol (coping), egne definitioner af personlighed, selv og identitet (Berliner, 2014)

I Danmark er community-psykologiske tiltag mere eller mindre udbredte. Flere kommuner fremsætter i deres værdigrundlag begrebet “community-baseret tilgang”, da community-psykologien netop søger at bygge bro mellem praksissammenhænge og sundhed og deltagelse.

2.1 *Community integration eller foreningsfællesskaber som et dansk fænomen*

Community integration eller reintegration i samfundet anses som en helt central del af rehabiliteringen for personer med erhvervet funktionsnedsættelse (Callaway et al., 2016). Der har de seneste 25 år været en række definitioner eller afgrænsninger af begrebet, men ofte fremhæves tre centrale

elementer: (1) samvær eller sociale relationer, (2) selvstændighed til at kunne agere i egen livssituation og (3) deltagelse i meningsfulde aktiviteter (Callaway et al., 2016). Foreningslignende fællesskaber kan anskues som en aktivitet, der berører alle tre elementer, idet der er tale om sociale meningsfulde aktiviteter, som kræver, at den enkelte selvstændigt kan agere i egen livssituation.

I Danmark har vi en lang tradition for at deltage i sociale fællesskaber på baggrund af fælles interesser organiseret omkring en foreningsstruktur (Aarup, 2017). Organisering af fællesskaber omkring en foreningsstruktur funderet på frivillighed kan siges at være et skandinavisk fænomen (Ibsen & Seippel, 2010), hvorfor der ikke er en direkte engelsk oversættelse. Derfor kan det antages, at der kun i begrænset omfang vil være internationale studier med netop dette fokus, og der er behov for en klar definition i forbindelse med oversættelsen af forskningsspørgsmålet. I dette review definerer vi aktiv deltagelse i fællesskaber af foreningslignende karakter som:

Fællesskaber i grupper af minimum tre personer. Gruppen skal være funderet på en demokratisk lignende proces hen imod enighed om form, struktur og regler for gruppen. Gruppen skal være deltagerstyret, men kan være instrueret af fagpersoner inden for det pågældende interesseområde (kunst, idræt, hundetræning m.v).

Derudover er det i dette review et krav, at fællesskabets deltagere ikke udelukkende består af sygdomsramte, eller at deltagelse ikke på anden måde beror på deltagerens tilknytning til et sygdomsfællesskab. Hermed forstås f.eks. fællesskaber, hvor alle deltagere er i rehabilitering eller er pårørende.

2.2 Inkluderende fællesskaber i andre kontekster

Fra forskning inden for idrætsfællesskaber ses der flere former for modificerede idrætsaktiviteter i foreningsregi, som henvender sig til mennesker med forskellige sygdomme, funktionsudfordringer og udsatte positioner. Et eksempel på dette er fodboldtræning som forebyggelse og behandling af forskellige lidelser og risikotilstande (f.eks. type 2-diabetes, knogleskørhed, prostatakræft, psykisk mistrivsel m.m.). Her har selve fodboldtræningen en fysiologisk virkning på den pågældende lidelse/risikotilstand, samtidig med at der er fokus på fodboldfællesskabets betydning med forbedret social og mental sundhed (Bennike et al., 2024). Et nyt studie (Månsson et al., 2025) peger på, at skydeidræt i foreningsregi tilbyder et fællesskab med høj grad af forudsigelighed, struktur og social kapital, som bevirker, at mennesker med kognitive udfordringer forårsaget af EH kan indgå i foreningsidrætten på lige vilkår som de øvrige deltagere. Det har betydning for deres sociale liv, trivsel og livskvalitet. Samtidig er skydning en koncentrationsidræt, der bevirker, at deltagerne får trænet deres koncentration under selve skydetræningen (Månsson et al., 2025).

Ud over foreningsfællesskaber, hvor forskellige former for idrætter er omdrejningspunktet, kan aktiviteter indeholde kunst, kultur eller musikaktiviteter. Forskningen viser også, at deltagelse i kulturelle aktiviteter som musik, sang, dans og litteratur har vist sig at have en række positive indvirkninger for menneskets sundhed. Eksempelvis lavere niveauer af depression, angst, ensomhed, isolation og et øget selvværd samt en øget følelse af tilhørsforhold (Tomlinson et al., 2020; Jensen, 2018). Kultur på Recept (KuR) kan spores tilbage til 1990'erne, hvor man udrullede konceptet i England (Jensen, 2022). I dag er konceptet også udbredt i Sverige og Danmark og afprøves i lande som Tyskland, Letland og Polen. Forskningen viser, at deltagelse i et Kulturvitaminer-/KuR-forløb bidrager til en række positive effekter, herunder bedre trivsel, livskvalitet og mental sundhed, mindsker depression og angstniveauer, reducerer følelsen af social isolation samt forbedrer deltagernes mulighed for at gentilslutte sig samfundet, herunder arbejdsmarkedet (Jensen, 2018; Crone et al., 2013; Sumner et al., 2021; Stigmar et al., 2016).

3. Metode

Dette review er udført som et scoping review (Munn et al., 2018; Grant & Booth, 2009). Gennem reviewet søges det at afdække den i litteraturen beskrevne betydning, det kan have for personer med EH at deltage i fællesskaber af foreningslignende karakter. Baseret på indledende søgninger forventes det ikke, at der er mange studier på området. Derfor søges der gennem dette review at afdække den eksisterende viden baseret på kvalitative og kvantitative studier. Den metodiske tilgang vil tage udgangspunkt i en systematisk tilgang til review. Derfor er der i det følgende arbejdet ud fra PICO-modellen (Joanna Briggs Institute, 2011). PICO-modellen udgøres af kategorierne Population, Interesse og Kontekst og anvendes i forbindelse med reviews. Der identificeres både kvalitative og kvantitative studier om fænomenet. Derudover er der søgt efter ikke videnskabelig litteratur, da der ikke indgår mange studier om emnet, samt at det primært er et skandinavisk fænomen.

Der anvendes en systematisk tilgang til søgningen, og der føres log gennem hele processen. Udarbejdelsen af reviewet sker i overensstemmelse med PRISMA SsR- og JBI 2020-guidelines (Tricco, Lillie et al., 2018; Tricco, Zarin et al., 2018).

Inden påbegyndt søgning er der udarbejdet en protokol, som er tilgængelig via Aalborg Universitets forskningsportal, VBN: <https://vbn.aau.dk/da/publications/et-tomt-review-interesse-og-foreningsf%C3%A6llesskaber-efter-erhvervet>.

3.1 Søgeproces

Der er foretaget systematisk søgning i tre databaser: PsycInfo, PubMed og Scopus. Alle søgninger er udført af førsteforfatter i marts 2024 og fremgår af protokollen.

Som det fremgår af redegørelsen for begreber i figur 1, kan der være udfordringer forbundet med oversættelsen fra dansk til engelsk i forbindelse med forståelsen af fællesskaber. Derfor er anvendt en række forskellige søgeord, identificeret fra tidligere studier på området og gennem nøgleords-søgning i databaserne (APA Thesaurus). Søgningerne er yderligere begrænset gennem anvendelsen af filtre i de enkelte databaser. Se en præcis beskrivelse heraf i protokollen.

	Population	Interesse	C - Kontekst
Beskrivelse	Voksne med erhvervet hjerneskade	Aktiv deltagelse i fællesskaber af foreningslignende karakter.	Dette undersøges bredt og eksplorativt
Søgeord	Brain injuries Traumatic brain injury Brain damage Head injuries	Social activity Group participation Participation Community involvement Group activity Group involvement Leisure activity Leisure communities Daily activities Prosocial behaviour	

Figur 1. Søgeord.

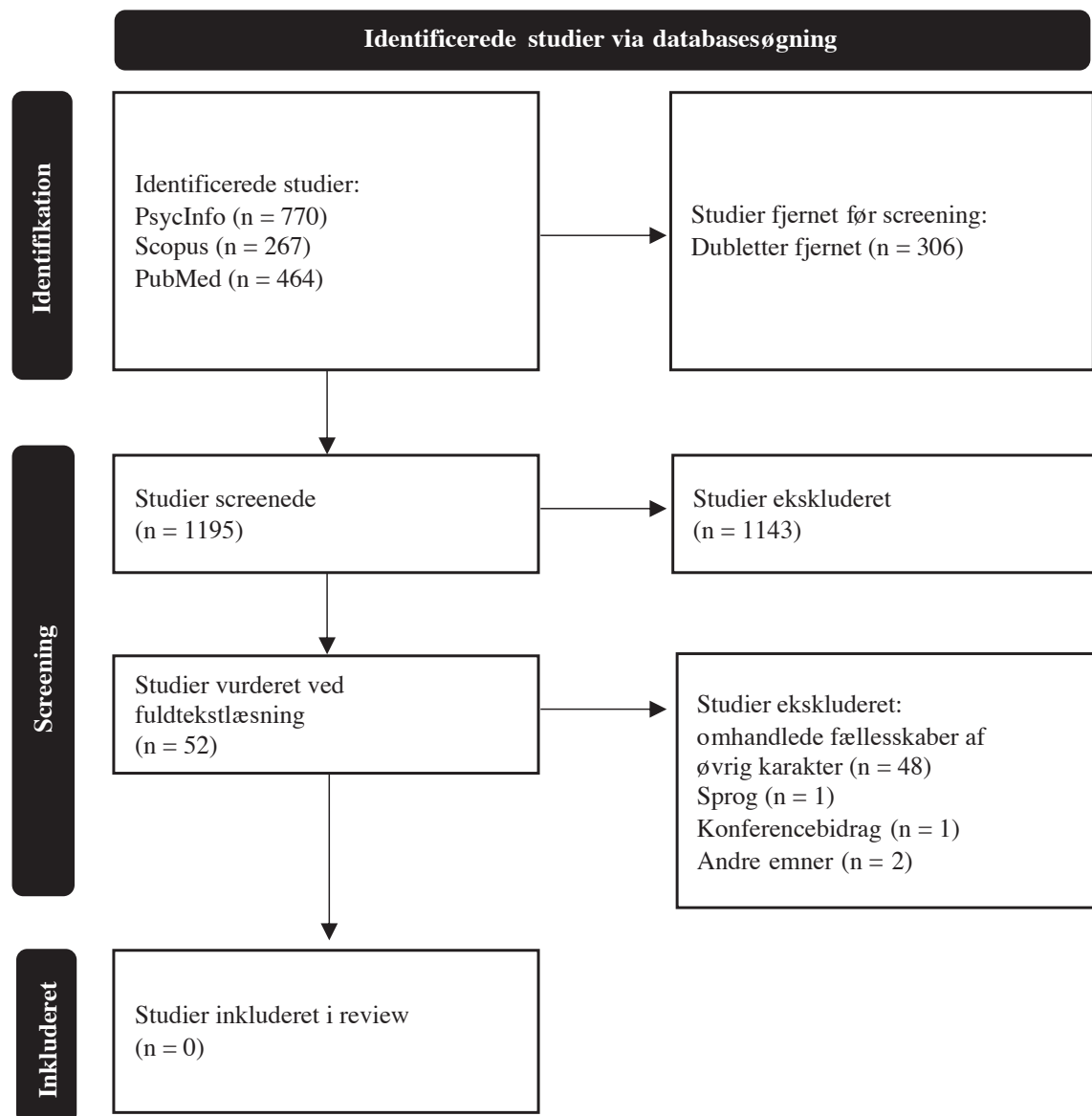
For en præcis liste over søgeord anvendt i de inkluderede databaser henvises til protokollen.

Efter den indledende systematiske søgning i de tre databaser er referencelister i artikler til fuldtekst-læsning screenet for relevans. Følgende inklusions- og eksklusionskriterier er anvendt i forbindelse med screeningen.

	Population	Interesse	C - Kontekst
Inklusion	Voksne med erhvervet hjerneskade	Interesse/foreningsfællesskaber (som beskrevet ovenfor)	
Eksklusion	Progredierende skader Veteraner	Religiøse handlinger	In-patient settings

Figur 2. Inklusions- og eksklusionskriterier.

Screening af abstract og fuldtekst er foretaget af første og anden forfatter. Først og fremmest er alle artikler vurderet i forhold til inklusionskriterierne, hvor ingen af de identificerede artikler omhandlede emnet foreningslignende fællesskaber. Derfor er alle de identificerede artikler ekskluderet primært af den årsag. Se PRISMA flow-diagram i figur 3.

Figur 3. PRISMA Flow-diagram.

Der er gennem usystematisk søgning i f.eks. referenceliste identificeret yderligere to studier, som er gennemgået med fuldtekstlæsning, men som heller ikke mødte inklusionskriterierne. Derfor er søgningen indstillet med nul inkluderede studier i reviewet efter den systematiske søgning i elektroniske databaser.

To af denne artikels forfattere (AGM & CG) arbejdede sideløbende på en artikel, som præsenterer et kvalitativt studie, der undersøger, hvilken betydning skydeidræt som foreningsfællesskab har for personer med EH (Månsson

et al., 2025). Denne kan argumenteres at møde inklusionskriterierne, hvorfor den vil bringes i spil i diskussionen. Derudover er der efter den systematiske databasesøgning foretaget en bred søgning af igangværende projekter og initiativer, der kan bidrage med grålitteratur eller ikke-forskningsbaseret viden om emnet.

4. Resultater – et tomt review

Det var på baggrund af den systematiske søgning ikke muligt at identificere nogen studier, som matchede inklusionskriterierne. Der er derfor tale om et tomt review uden inkluderede studier.

At det ved en systematisk litteraturgennemgang ikke er muligt at identificere studier, der kan inkluderes i et review, og at reviewet derfor bliver tomt (eng. *empty review*), kan skyldes flere forskellige ting. Når man vælger at lave et review, kræver det, at der er noget eksisterende viden på området. Et område kan dog være så nyt, at der endnu ikke er relevante studier, som kan inkluderes i reviewet (Yaffe et al., 2012). Alternativt kan manglende inkluderede studier skyldes bias i den metodiske tilgang, herunder for specifikt et forskningsspørgsmål eller for stringente inklusionskriterier (Booth et al., 2016). Ud fra et praksisperspektiv kan tomme reviews udgøre en udfordring, da disse kun i begrænset grad kan bidrage til evidensbaseret praksis, men de er vigtige i et forskningsperspektiv, da de både tydeliggør en interesse i et bestemt område, men også identificerer aktuelle huller i viden (Lang et al., 2007; Yaffe et al., 2012). Det er på baggrund af det tomme review ikke muligt at besvare det oprindelige forskningsspørgsmål, men det er oplagt at inddrage de screenede studier i en diskussion af emnet for at kvalificere fremtidige studier (Lang et al., 2007).

5. Diskussion

Igennem den systematiske søgning i elektroniske databaser har det ikke været muligt at finde studier, som undersøger, hvilken betydning foreningslignende fællesskaber har for mennesker i rehabilitering efter at have erhvervet en skade på hjernen. Det er derfor nærliggende at se nærmere på, hvilke årsager der kan være til, at dette review bliver et tomt review. Indledningsvist pegede vi på behovet for en afgrænsning af begrebet foreningslignende fællesskaber. Det er derfor relevant at vende tilbage til begrebet fællesskab i forhold til at forstå, hvorfor der ikke eksisterer studier, der møder dette reviews inklusionskriterier.

Inden for idrætsområdet har tidligere studier peget på, at organisering af fællesskaber omkring en foreningsstruktur er et skandinavisk fænomen, som kan forstås i et langt historisk perspektiv (Ibsen & Seippel, 2010). Yderligere

forstås frivillighed og deltagelse i fællesskaber i samfundet som en central del af den vestlige kultur (Østerlund & Seippel, 2013). Størstedelen af de studier, som indgik i fuldtekstlæsningen i dette review (n = 21), var fra USA, og frivillighedens betydning i forbindelse med deltagelse i fællesskaber efter EH blev ligeledes belyst i f.eks. et studie af Philippus et al. (2020), men på tværs af studierne var tendensen, at det, som blev undersøgt, enten var generel deltagelse i samfundet eller fællesskaber, som var organiseret og/eller faciliteret af organisationer med professionel viden om hjerneskadeområdet og ofte sammen med andre ramte (f.eks. Muldoon et al., 2018; Douglas et al., 2006; Gerber & Gargaro, 2015).

I reviewets søgestrategi er anvendt forskellige engelske termer for fællesskaber for at sikre en bredde i screeningen med henblik på efterfølgende in- og eksklusion på baggrund af de opstillede kriterier. I overensstemmelse hermed anvendte de identificerede studier forskellige begreber for fællesskaber. Det er derfor relevant at diskutere, hvorvidt en bredere søgning eller anvendelse af et andet begreb end foreningslignende fællesskab kunne have bidraget med relevant viden i forhold til at besvare forskningsspørgsmålet. Indledningsvist redegjorde vi for begrebet *community integration* som et bredt begreb, der kan inkludere fællesskaber af foreningslignende karakter (Callaway et al., 2016). Alternativt kan anvendes begrebet *community participation*, som ligeledes er et bredt begreb, der dækker over flere former for deltagelse i fællesskab eller samfund: arbejde, socialt samvær generelt, rekreation/fritidsinteresse og læring (Kersey et al., 2020; Kersey et al., 2022). Studier baseret på disse overordnede begreber for fællesskab og deltagelse i samfundet kan bidrage med en generel viden om betydningen af deltagelse efter EH, men det er ikke muligt isoleret at uddrage viden om, hvordan rehabilitering påvirkes af deltagelse i foreningslignende fællesskaber.

Livstilfredshed efter EH hænger ikke blot sammen med funktionsniveau, også tilfredshed med, hvad der fylder ens hverdag og liv, er afgørende for den samlede tilfredshed med livet. Når mennesker er sammen med andre, som er accepterende over for den funktionsnedsættelse, man måtte opleve, øger det tilfredsheden med eget liv (Proctor & Best, 2019). At se på netop foreningslignende fællesskaber er relevant i kraft af det aktuelle samfundsmæssige fokus på, hvordan fællesskaber kan understøtte inklusion. Et eksempel herpå kan findes i projektet *Fællesskaber for alle*, hvor der gennem fem udviklingsprojekter, støttet af Socialt Udviklingscenter, er arbejdet på at engagere mennesker i udsatte positioner i almene fællesskaber (Andersson & Haugegaard, 2023). Projekterne er evalueret gennem deltagerne oplevede forandringer, og evalueringerne er samlet i en rapport, som udkom i 2023. På tværs af initiativerne oplever deltagerne, at mental såvel som fysisk helbred forbedres, de opnår stærkere netværk og flere sociale relationer, øget selvværd og tro på egne evner, mere positive selvbilleder og struktur i hverdagen (Andersson & Haugegaard, 2023).

Som nævnt ovenfor har to af artiklens forfattere (AGM & CG) sideløbende med det aktuelle review været involveret i et kvalitativt studie, som undersøger, hvilken betydning det har for personer med EH at deltage i skydeidræt som foreningsfællesskab (Månsson et al., 2025). Gennem projektet deltager personer med EH i skydeidræt i lokale skytteforeninger. Der er indgået et samarbejde mellem det kommunale rehabiliteringstilbud og foreningerne, hvor frivillige instruktører støtter nye medlemmer til deltagelse i foreningen og skydetræningen. Studiets resultater viser, at informanterne oplever skydeidrætten som et frirum, hvor de kan være sociale og indgå i foreningsfællesskabet på lige fod med de øvrige medlemmer. De oplever mental ro og oplever “at føle sig normale”, når de går til skydning i skytteforeningerne (Månsson et al., 2025). Derudover er en evaluering af projekt Hjerne-FOKUS præsenteret i en evalueringsrapport fra 2021 (Månsson, 2021), som opsummerer, at deltagerne bl.a. oplever bedre at kunne koncentrere sig, forbedret finmotorik i hånd og arm, samt at det sociale element har en stor betydning (Månsson, 2021).

Derved er der helt konkrete eksempler på, hvordan der netop aktuelt arbejdes med foreningslignende fællesskabers betydning i forbindelse med rehabilitering. Både i forbindelse med EH, men også mere bredt. De to eksempler (Fællesskaber for alle og Skydeidræt som rehabiliterende indsats for mennesker med EH) lægger vægt på et indefra-perspektiv gennem deltagerenes oplevelse af at være i fællesskaber. Et lignende fokus findes også i den internationale forskning, hvor Ditchman et al. (2017) peger på behovet for, at fremtidig forskning i højere grad fokuserer på den oplevede fællesskabsfølelse som en måde til at vurdere community reintegration/deltagelse. Frekvensen af deltagelse og oplevet tilfredshed med egen deltagelse korrelerer ikke nødvendigvis (Juengst et al., 2022). Derfor er der i fremtidig forskning brug for værdimæssigt fokus, som ikke kun ser på mængden af deltagelse, men også sikrer en nuanceret vurdering, som inkluderer en vurdering af kvaliteten af deltagelse, når deltagelse i fællesskaber vurderes. Fællesskabet skal være meningsfuldt for den enkelte og må forstås i den aktuelle livskontekst (Labbé et al., 2018; Juengst et al., 2022).

5.1 Inddragelse af almene fællesskaber i den nuværende rehabilitering i Danmark

Trods nybrud og udvikling inden for rehabilitering trækker vi fortsat på reminiscensen fra et gammelt paradigme, hvor logikken om, at “aktivitet og beskæftigelse” bliver reduceret til dagtilbud inden for social- og sundhedsområdet. Her kan personer med diverse fysiske og psykiske funktionsnedsættelser leve et langt liv i små parallelsamfund afskåret fra det almene. I samme tråd bliver svaret på forebyggelse af ensomhed ligeledes ofte fællesskaber med andre ligesindede i aktivitets- og samværstilbud. Der kan være brug for at nuancere dette og se nærmere på betydningen af deltagelse i almene fællesskaber.

Det, mennesker med funktionsnedsættelser drømmer om, er ofte det samme, som de fleste andre drømmer om; et liv med gode relationer, kæreste, uddannelse, job, netværk mv. De færreste mennesker drømmer om et langt liv i kommunale eller regionale systemer, men ønsker at være en del af *almene* fællesskaber ligesom mange andre. Personer med handicap har ofte mange erfaringer med at indgå i ikke-ligeværdige relationer, hvor de er genstand for andres indsats eller rummelighed, frem for at opleve den værdighed, der er i at være et bidragende medlem af et fællesskab, de selv har valgt. Års institutionalisering kan påkræve en proces, hvor drømme og (lige) værd skal genfindes.

Et meningsfuldt liv blev undersøgt af Costin og Vignoles (2020), som i deres socialpsykologiske studie fandt frem til, at når mennesker vurderer meningen med livet, er følelsen af at kunne bidrage, og det at opleve sig betydningsfuld for andre, vigtigere end sammenhæng og formål i livet. Ligeledes er det betydningsfuldt at have en oplevelse af forpligtelse, både over for sig selv og over for andre, samt at deltage i et fællesskab med andre (Gracey et al., 2008). I et andet studie (Dezutter et al., 2013) vises, at mening i livet skaber mental trivsel og velvære, og det kan desuden kobles sammen med mental sundhed og livskvalitet (Steger, 2009). Den sociale komponent (omgivelserne) i den biopsykosociale model er vigtig, når der forskes i mental sundhed. Flere studier (bl.a. Lauveng, 2016) viser, at støttende miljøer, der har fokus på personens muligheder, interesser og udvikling, har stor betydning for menneskers selvforståelse og kan påvirke positivt i forhold til fysisk og psykisk velvære, livskvalitet og integration i samfundet.

Det kalder på en ny type faglighed og praksis i rehabilitering, hvor professionelle i højere grad indtænker lokalsamfundet og bevæger sig ud over systemets rammer. Professionelle skal facilitere en proces, hvor personen klædes på med nødvendige (sociale) kompetencer, samt understøtte en faciliteringsproces for at finde frem til, hvad der er vigtigt for den enkelte for at kunne indgå i almene fællesskaber – dvs. være brobyggende til det omkringliggende samfund og flytte indsatsen ud af systemets rammer.

5.2 Fællesskaber – barrierer for deltagelse

Ud over et generelt fokus på deltagelse og fællesskabers betydning efter erhvervet hjerneskade fandt vi i forbindelse med fuldtekstlæsningen studier, som belyste organisatoriske tiltag for at fremme deltagelse i fællesskaber. Deltagerne i Douglas og kollegers (2006) studie fik gennem en organisation støtte til at deltage i fritidsaktiviteter. Det kunne bl.a. være støtte til transport til deltagelse i aktiviteter koordineret af organisationen eller aktiviteter organiseret af andre parter. Organisationen støttede personer med funktionsnedsættelse generelt og ikke kun personer med EH. Studiet fandt, at deltagerne oplevede, at den sociale deltagelse i fritidsaktiviteter gjorde en positiv forskel for deres liv, men der var primært to former for barrierer for deltagelse: praktiske forhold som tid, sted, transport osv. eller barrierer i forbindelse

med selve aktiviteten (Douglas et al., 2006). Derudover fandt nogle af deltagerne, at det ikke var positivt, at de andre deltagere i aktiviteterne også havde kognitive eller fysiske følger efter hjerneskade (Douglas et al., 2006).

Et andet fokus i forskningen er på, hvordan deltagelse i fællesskaber påvirkes af EH. På den måde handler det ikke om, hvordan deltagelse påvirker rehabiliteringen, men hvordan funktionsnedsættelse og rehabilitering påvirker deltagelse (f.eks. Curtin et al., 2011; Bier et al., 2009). I forbindelse med EH kan der opstå en række barrierer for deltagelse i fællesskaber. Både fysiske, kognitive og emotionelle forandringer og funktionsnedsættelser kan vanskeliggøre deltagelse i almene fællesskaber på almene vilkår (Muldoon et al., 2018; Jamieson et al., 2020; Leeson et al., 2023; Sander et al., 2011). Leeson et al. (2023) inddeler i et review, som undersøgte interventioner, der støtter deltagelse i fællesskaber, barrierer i fire kategorier: 1) personlige forhold, 2) praktiske forhold, 3) støtter og 4) barrierer ved den konkrete aktivitet. Efter EH kan der være brug for tilpasninger for at muliggøre deltagelse i fællesskaber. Det kan f.eks. være i forbindelse med transport, eller at deltagelse i fællesskabet eller aktiviteten skal give mening for den enkelte (Leeson et al., 2023). Det kan være forhold, som gør sig gældende, uagtet om man er ramt af en skade på hjernen eller ej, men der kan efter kritisk sygdom være øget behov for støtte til at overkomme mulige barrierer for deltagelse i fællesskaber og fritidsaktiviteter.

5.3 Fællesskaber skaber identitet

Selvom det ikke har været muligt på baggrund af dette review at identificere studier, som undersøgte netop foreningslignende fællesskabers betydning efter EH, ses der i blandt de screenede studier en tendens til, at deltagelse i fællesskaber understøtter en mere positiv selvforståelse og identitet og derved er medvirkende til identitetsrekonstruktion efter EH (Norlander et al., 2022; Muldroon et al., 2018). EH medfører ofte begrænsninger i sociale relationer og dermed også begrænsede muligheder for identitetsrekonstruktion, når identiteten forstås i en social kontekst (de la Mata et al., 2021; Mamman et al., 2022). Sociale aktiviteter og fællesskab med andre i almene sammenhænge kan derfor forstås som afgørende for den enkeltes mulighed for identitetsrekonstruktion efter skaden. Her spiller den enkeltes værdier en afgørende rolle i forhold til at kunne engagere sig i meningsfulde og værdibaserede sociale aktiviteter (Norlander et al., 2022). At kunne deltage i fællesskaber kan give en oplevelse af at lykkes og understøtte et socialt netværk (Muldroon et al., 2018). Lignende fund ses inden for andre typer af funktionsnedsættelse. F.eks. finder et studie af Wanneberg (2014), at deltagelse i ridning bidragede med mulighed for identitetsrekonstruktion for deltagerne ramt af funktionsnedsættelse (Wanneberg, 2014). Desuden finder et nyere umbrella review, at der ikke er tilstrækkelig evidens for, at deltagelse i fysisk aktivitet skulle have en positiv påvirkning på kognitionen hos mennesker generelt, men at de oplevede fordele kan relateres til fællesskabet og det at lave noget meningsfuldt (Ciria

et al., 2023). Et andet review, som evaluerede 38 studier af gruppe- og naturbaserede interventioner mod ensomhed, konkluderer, at gruppebaserede aktiviteter i naturen styrker oplevelsen af tilknytning og reducerer ensomhed (Lavelle Sachs et al., 2024). Der er behov for, at rehabiliterende indsatser støtter den enkeltes vej ind i meningsfulde fællesskaber, som kan understøtte identitetsrekonstruktionen og give mulighed for meningsfuld aktivitet og indhold i livet. Fokus bør derfor ikke blot være på fællesaktiviteten, men også de afledte positive følger, som f.eks. reduktion af ensomhed.

Med udgangspunkt i community-psykologien kan det diskuteres, hvordan deltagelse i fællesskaber bedst muligt understøttes i rehabilitering med henblik på at give personer ramt af EH mulighed for deltagelse og derved understøtte identitetsrekonstruktion og mulighed for meningsfuld aktivitet i hverdagen. Projekterne i *Fællesskaber for alle* viser, hvordan foreninger kan have en vigtig rolle i forhold til at bygge bro mellem fællesskaber for personer på kanten af samfundet (Andersson & Haugegaard, 2023), hvilket er i overensstemmelse med anbefalingerne inden for community-psykologi. Rehabiliterende indsatser bør understøtte og bygge bro mellem eksisterende fællesskaber igennem aktivering af frivillighed og et fokus på ressourcer frem for begrænsninger (Berliner, 2005). At mødes om en interesse eller et fælles tredje kan være udgangspunkt for fællesskabet. Derved handler fællesskaber også om, hvad der er meningsfuldt for den enkelte, og hvilke interesser der skal danne grundlag for meningsfuld aktivitet i hverdagen (Andersson & Haugegaard, 2023; Fleming et al., 2011).

Med afsæt i den nuværende viden om betydningen af identitetsrekonstruktion og mulighed for social deltagelse er det oplagt, at rehabiliterende indsatser understøtter en brobygning og deltagelse i almene foreningslignende fællesskaber, det kan f.eks. være i forbindelse med idræt eller andre interesser/aktiviteter. Men der er på baggrund af dette review et behov for mere viden om, netop hvilken betydning deltagelse i meningsfulde fællesskaber har for rehabilitering og i livet generelt efter at være blevet ramt af en EH.

Der ses allerede nu eksempler i den nationale og internationale forskning på, hvordan konkrete (rehabiliterende) indsatser kan understøtte deltagelse i meningsfulde fællesskaber. Herunder hvordan personer med funktionsnedsættelse bedst muligt støttes til deltagelsesmuligheder (Carbonneau et al., 2011; Andersson & Haugegaard, 2023). Fritidsaktiviteter eller meningsfuldt indhold i hverdagen har en veldokumenteret indvirkning på menneskers trivsel. Da kun 30-70 % ramt af traumatisk hjerneskade vender tilbage til ordinært arbejde, er der brug for at finde meningsgivende indhold og fællesskaber et andet sted i hverdagen (Carbonneau et al., 2011). Et eksempel på et program til at understøtte social deltagelse og fritidsaktivitet efter EH er Leisure Education Program, hvor der lægges vægt på psykoedukation om betydningen af meningsgivende indhold i hverdagen og fritidsaktiviteter. Derudover modtager den enkelte støtte til at øge egne ressourcer eller kompetencer med henblik på at kunne deltage i sociale aktiviteter (Carbonneau et

al., 2011). Forskning inden for rehabilitering efter rygmarvsskader har ligeledes fundet, at rehabiliteringsprofessionelle bør understøtte social deltagelse gennem konkrete indsatser (Barclay et al., 2016). Den helhedsorienterede rehabilitering skal inkludere et fokus på, hvordan deltagelse i meningsfulde aktiviteter og fællesskaber understøttes med udgangspunkt i det enkelte individ, men også i et samfundsmæssigt perspektiv. Aktuel idrætsforskning kan ligeledes bidrage med viden og inspiration i forhold til brobygning mellem kommunale rehabiliteringsforløb og idrætsfællesskaber, hvor der bl.a. ses bud på forskellige brobygningsmodeller (Larsen et al., 2020).

6. Afslutning

Formålet med dette review har været at afdække, hvilken betydning foreningslignende fællesskaber har i forbindelse med rehabilitering efter erhvervet hjerneskade. Ingen af de screenede artikler mødte inklusionskriterierne, hvorfor dette er et tomt review. Derfor er det ikke muligt at drage konklusioner eller opsamle egentlige resultater. Dette kaldte på en diskussion af begrebet foreningslignende fællesskaber, og hvordan dette kunne forstås i en international kontekst. Fremtidig forskning bør kritisk behandle begrebet fællesskaber og dets definition. I et nationalt perspektiv ses kliniske erfaringer og evalueringsprojekter, som understøtter hypotesen om, at foreningslignende fællesskaber har en positiv betydning for mennesker på kanten af samfundet og i kritiske livssituationer. Suppleret med vigtigheden af mulighederne for identitetsrekonstruktion efter EH virker det relevant at understøtte deltagelse i meningsfulde fællesskaber for personer med EH. Der er brug for mere forskning på området, både i forhold til betydningen af deltagelse i meningsfulde fællesskaber i forbindelse med rehabilitering, men også hvordan denne deltagelse støttes af rehabiliteringsprofessionelle, frivillige og samfundet generelt.

REFERENCER

- Aarup, K. (2017). *Fra udenforskab til fællesskab. Seks bud på et bedre velfærdssamfund*. Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Ahrensberg, H., Jørgensen, A., Rasmussen, M., Eghøj, M., Toftager, M. & Petersen, C. (2024). *Når Bevægelse Bevæger. En evaluering af deltagelse i Team Tvilling og Cykling uden alder*. Statens Institut for Folkesundhed, SDU.
- Andersson, S.G. & Haugegaard, S.H. (2023). *Fællesskaber for alle: Seks foreningers erfaringer med at gøre mennesker i udsatte positioner til medskabere af frivillige foreningsfællesskaber*. Socialt Udviklingscenter.
- Barclay, L., McDonald, R., Lentin, P. & Bourke-Taylor, H. (2016). Facilitators and barriers to social and community participation following spinal cord injury. *Australian Occupational Therapy Journal*, 63(1), 19-28. <https://doi.org/10.1111/1440-1630.12241>

- Bennike S., Andersen, T.R. & Krstrup, P. (red.). Fodbold som forebyggelse og behandling – En hvidbog med fokus på 10 udvalgte lidelser og risikotilstande. Dansk Boldspil-Union & Syddansk Universitet, 2024.
- Berliner, P. (2005). Hvad er community psykologi? I: P. Berliner (red.), *At fare vild – sammen. Introduktion til community psykologi* (s. 15-56). Frydenlund.
- Berliner, P. (2014). Community psykologi. I: P. Berliner (red.), *Fællesskaber – en antologi om community psykologi* (s. 7-14). Frydenlund.
- Bier, N., Dutil, E. & Couture, M. (2009). Factors affecting leisure participation after a traumatic brain injury: an exploratory study. *The Journal of Head Trauma Rehabilitation*, 24(3), 187-194. <https://doi.org/10.1097/HTR.0b013e3181a0b15a>
- Booth, A., Sutton, A. & Papaioannou, D. (2016). *Systematic approaches to a successful literature review* (2. ed.). Sage.
- Callaway, L., Winkler, D., Tippet, A., Herd, N., Migliorini, C., & Willer, B. (2016). The Community Integration Questionnaire – Revised: Australian normative data and measurement of electronic social networking. *Australian Occupational Therapy Journal*, 63(3), 143–153. <https://doi.org/10.1111/1440-1630.12284>
- Carbonneau, H., Martineau, É, Andre, M. & Dawson, D. (2011). Enhancing leisure experiences post traumatic brain injury: A pilot study. *Brain Impairment*, 12(2). 140-151. <https://doi.org/10.1375/brim.12.2.140>
- Cieza, A., Causey, K., Kamenov, K., Hanson, S. W., Chatterji, S., & Vos, T. (2021). Global estimates of the need for rehabilitation based on the Global Burden of Disease study 2019: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2019. *Lancet (London, England)*, 396(10267), 2006–2017. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)32340-0](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)32340-0)
- Ciria, L.F., Román-Caballero, R., Vadillo, M.A., Holgado, D., Luque-Casado, A., Perakakis, P. & Sanabria, D. (2023). An umbrella review of randomized control trials on the effects of physical exercise on cognition. *Nat Hum Behav*, 7, 928-941. <https://doi.org/10.1038/s41562-023-01554-4>
- Costin, V. & Vignoles, V.L. (2020). Meaning is about mattering: evaluating coherence, purpose, and existential mattering as precursors of meaning in life judgments. *Journal of Personality and Social Psychology*, 118(4), 864-884. <https://doi.org/10.1037/pspp0000225>
- Crone D.M, O’Connell, E.E, Tyson, P.J, Clark-Stone, F., Opher, S. & James, D.V. (2013). “Art Lift” intervention to improve mental well-being: an observational study from U.K. general practice. *International Journal of Mental Health Nursing*, 22(3). 144(6), 363-368. <https://doi.org/10.1111/j.1447-0349.2012.00862.x>
- Curtin, M., Jones, J., Tyson, G.A., Mitsch, V., Alston, M. & McAllister, L. (2011). Outcomes of participation objective participation subjective (POPS) measure following traumatic brain injury. *Brain Injury*, 25(3), 266-273. <https://doi.org/10.3109/02699052.2010.542793>
- De la Mata-Benítez, M., Santamaría, A., Pérez, M. & Cubero, R. (2020). Narrative identity is social context. I: C. Glinborg & M. de la Mata-Benítez (2020). *Identity construction and illness narratives in persons with disabilities*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003021612>
- Desrosiers, J., Rochette, A., Noreau, L., Bourbonnais, D., Bravo, G. & Bourget, A. (2006). Long-term changes in participation after stroke. *Topics in Stroke Rehabilitation*, 13(4), 86-96. <https://doi.org/10.1310/tsr1304-86>
- Dezutter, J., Casalin, S., Wachholtz, A., Luyckx, K., Hekking, J. & Vandewiele, W. (2013). Meaning in life: an important factor for the psychological well-being of chronically ill patients? *Rehabilitation psychology*, 58(4), 334-341. <https://doi.org/10.1037/a0034393>

- Ditchman, N., Chan, F., Haak, C. & Easton, A.B. (2017). Factors impacting sense of community among adults with brain injury. *Rehabilitation Psychology*, 62(2), 130-142. <https://doi.org/10.1037/rep0000139>
- Douglas, J., Dyson, M. & Foreman, P. (2006). Increasing leisure activity following severe traumatic brain injury: does it make a difference? *Brain Impairment*, 7, 107-118. <https://doi.org/10.1375/brim.7.2.107>
- Drummond A. (1990). Leisure activity after stroke. *International Disability Studies*, 12(4), 157-160. <https://doi.org/10.3109/03790799009166608>
- Fleming, J., Braithwaite, H., Gustafsson, L., Griffin, J., Collier, A.M. & Fletcher, S. (2011). Participation in leisure activities during brain injury rehabilitation. *Brain injury*, 25(9), 806-818. <https://doi.org/10.3109/02699052.2011.585508>
- Gerber, G.J. & Gargaro, J. (2015). Participation in a social and recreational day programme increases community integration and reduces family burden of persons with acquired brain injury. *Brain Injury*, 29(6), 722-729. <https://doi.org/10.3109/02699052.2015.1004745>
- Gracey, F., Palmer, S., Rous, B., Psaila, K., Shaw, K., O'Dell, J., Cope, J. & Mohamed, S. (2008). "Feeling part of things": personal construction of self after brain injury. *Neuropsychological Rehabilitation*, 18(5-6), 627-650. <https://doi.org/10.1080/09602010802041238>
- Grant, M.J. & Booth, A. (2009). A typology of reviews: an analysis of 14 review types and associated methodologies. *Health Information and Libraries Journal*, 26(2), 91-108. <https://doi.org/10.1111/j.1471-1842.2009.00848.x>
- Ibsen, B. & Seippel, Ø. (2010). Voluntary organized sport in Denmark and Norway. *Sport in Society*, 13(4), 593-608. <https://doi.org/10.1080/17430431003616266>
- Jamieson, M., Jack, R., O'Neill, B., Cullen, B., Lennon, M., Brewster, S. & Evans, J. (2020). Technology to encourage meaningful activities following brain injury. *Disability and Rehabilitation. Assistive Technology*, 15(4), 453-466. <https://doi.org/10.1080/17483107.2019.1594402>
- Jensen, A. (2018). Kulturvitaminer – et kultur på recept-projekt i Aalborg. Forskningsrapport
- Jensen, A. (2022). *Kultur og Sundhed: et mangfoldigt felt. Forskning, teori og praksis*. Forlaget Klim
- Joanna Briggs Institute 2011, Joanna Briggs Institute Reviewers' Manual 2011, The University of Adelaide, South Australia.
- Juengst, S.B., Erler, K.S., Neumann, D., Kew, C.L., Goldin, Y., O'Neil-Pirozzi, T.M., Rabinowitz, A., Niemeier, J., Bushnik, T. & Dijkers, M. (2022). Participation importance and satisfaction across the lifespan: a traumatic brain injury model systems study. *Rehabilitation Psychology*, 67(3), 344-355. <https://doi.org/10.1037/rep0000421>
- Kersey, J., McCue, M. & Skidmore, E. (2020). Domains and dimensions of community participation following traumatic brain injury. *Brain Injury*, 34(6), 708-712. <https://doi.org/10.1080/02699052.2020.1757153>
- Kersey, J., Terhorst, L., Heinemann, A.W., Hammel, J., Baum, C., McCue, M. & Skidmore, E.R. (2022). Construct validity of the enfranchisement scale of the community participation indicators. *Clinical Rehabilitation*, 36(2), 263-271. <https://doi.org/10.1177/02692155211040930>
- Labbé, D., Miller, W.C. & Ng, R. (2018). Participating more, participating better: health benefits of adaptive leisure for people with disabilities. *Disability and Health Journal*, 12, 287-295. <https://doi.org/10.1016/j.dhjo.2018.11.007>
- Lang A., Edwards N. & Fleischer, A. (2007). Empty systematic reviews: hidden perils and lessons learned. *J Clin Epidemiol*, 60, 595-597. <https://doi.org/10.1016/j.jclinepi.2007.01.005>
- Larsen, S., Ottesen, L. & Hansen, H. (2020) *Implementering af brobygning – fra kommunalt træningsforløb til idrætsforeninger og idrætsfællesskaber*. Center for Holdspil og Sundhed, sektionen Idræt, individ og samfund, Institut for Idræt og Ernæring,

- Københavns Universitet. https://nexs.ku.dk/english/research-files/chs/WEB_Implementering_af_brobygning.pdf
- Lavelle Sachs, A., Kolster, A., Wrigley, J., Papon, V., Opacin, N., Hill, N., Howarth, M., Rochau, U., Hidalgo, L., Casajuana, C., Siebert, U., Gerhard, J., Daher, C. & Litt, J. (2024). Connecting through nature: a systematic review of the effectiveness of nature-based social prescribing practices to combat loneliness. *Landscape and Urban Planning*, 248, 105071. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2024.105071>
- Lauveng, A., Tveiten, S., Ekeland, T.J. & Torleif, R. (2016). Treating symptoms or assisting human development: can different environmental conditions affect personal development for patients with severe mental illness? A qualitative study. *International Journal of Mental Health Systems*, 10, 8. <https://doi.org/10.1186/s13033-016-0041-2>
- Leeson, R., Collins, M. & Douglas, J. (2023). Interventions that aim to increase social participation through recreation or leisure activity for adults with moderate to severe traumatic brain injury: a scoping review. *Disability and Rehabilitation*, 1-17. <https://doi.org/10.1080/09638288.2023.2246377>
- Malley, D., Cooper, J. & Cope, J. (2008). Adapting leisure activity for adults with neuropsychological deficits following acquired brain injury. *NeuroRehabilitation*, 23(4), 329-334.
- Mamman, R., Mortenson, W.B., Fleming, J. & Schmidt, J. (2022). Living in a reshaped reality: exploring social participation and self-identity after TBI. *Neuropsychological Rehabilitation*, 32(8), 2102-2124. <https://doi.org/10.1080/09602011.2022.2113100>
- Maribo, T., Ibsen, C., Thuesen, J., Nielsen, C.V., Johansen, J.S. & Vind, A.B. (red.) (2022). *Hvidbog om rehabilitering*, 1. udgave. Rehabiliteringsforum Danmark, Aarhus.
- Mazaux, J.M. & Richer, E. (1998). Rehabilitation after traumatic brain injury in adults. *Disability and Rehabilitation*, 20(12), 435-447. <https://doi.org/10.3109/09638289809166108>
- Meilstrup C.B., Nielsen L., Nelausen M.K., Kusier A.O., Hinrichsen C., Santini Z.I. & Schou-Juul F. (2022). *ABC for mental sundhed – mental sundhedsfremme for alle*. ABCformentalsundhed_mentalsundhedsfremmeforalle.pdf
- Meyer T., Kiekens, C., Selb, M., Posthumus, E. & Negrini, S. (2020). Toward a new definition of rehabilitation for research purposes: a comparative analysis of current definitions. *Eur J Phys Rehabil Med*, 56(5), 672-681.
- Muldoon, O. T., Walsh, R. S., Curtain, M., Crawley, L., & Kinsella, E. L. (2019). Social cure and social curse: Social identity resources and adjustment to acquired brain injury. *European Journal of Social Psychology*, 49(6), 1272–1282. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2564>
- Munn, Z., Peters, M.D.J., Stern, C., Tufanaru, C., McArthur, A. & Aromataris, E. (2018). Systematic review or scoping review? Guidance for authors when choosing between a systematic or scoping review approach. *BMC Med Res Methodol*, 18, 143. <https://doi.org/10.1186/s12874-018-0611-x>
- Månsson, A., Glintborg, C., Jensen, K.A. & Vejle, C.S., (2025). Skydeidræt som rehabiliterende indsats for personer med en erhvervet hjerneskade. Et kvalitativt studie med fokus på betydningen af deltagelse i almene fællesskaber. *Psyke & Logos*, 46(1).
- Månsson, A. (2021). *DGI Hjerne-FOKUS Evaluerings- og overleveringsrapport*. DGI.
- Norlander, A., Iwarsson, S., Jönsson, A.C., Lindgren, A. & Månsson Lexell, E. (2022). Participation in social and leisure activities while re-constructing the self: understanding strategies used by stroke survivors from a long-term perspective. *Disability and Rehabilitation*, 44(16), 4284-4292. <https://doi.org/10.1080/09638288.2021.1900418>
- Parr, M.G. & Lashua, B.D. (2004). What is leisure? The perceptions of recreation practitioners and others. *Leisure Sciences*, 26(1), 1-17. <https://doi.org/10.1080/01490400490272512>

- Philippus, A., Ketchum, J.M., Payne, L., Hawley, L. & Harrison-Felix, C. (2020). Volunteering and its association with participation and life satisfaction following traumatic brain injury. *Brain Injury*, 34(1), 52-61. <https://doi.org/10.1080/02699052.2019.1679886>
- Proctor, C.J. & Best, L.A. (2019). Social and psychological influences on satisfaction with life after brain injury. *Disability and Health Journal*, 12(3), 387-393. <https://doi.org/10.1016/j.dhjo.2019.01.001>
- Sander, A.M., Pappadis, M.R., Clark, A.N. & Struchen, M.A. (2011). Perceptions of community integration in an ethnically diverse sample. *The Journal of Head Trauma Rehabilitation*, 26(2), 158-169. <https://doi.org/10.1097/HTR.0b013e3181e7537e>
- Santini, Z.I., Jose, P.E., Koyanagi, A., Meilstrup, C., Nielsen, L., Madsen, K.R. & Koushede, V. (2020). Formal social participation protects physical health through enhanced mental health: a longitudinal mediation analysis using three consecutive waves of the Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE). *Social Science & Medicine*, (1982), 251, 112906. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2020.112906>
- Steger, M.F. (2009). Meaning in life. I: S.J. Lopez & C.R. Snyder (red.), Oxford handbook of positive psychology (2nd ed., s. 679-687). Oxford University Press.
- Stigmar, K., Årstrom, M., Sarbast, S. & Peterson, I. (2016). Kultur på recept 2.0. Lunds universitet.
- Sumner, R.C., Crone, D.M., Hughes, S., James, D.V.B. (2021). Arts on Prescription: observed changes in anxiety, depression, and well-being across referral cycles. *Public Health*, 192.
- Tomlinson, A., Lane, J., Julier, G., Grigsby-Duffy, L., Payne, A., Mansfield, L., Kay, T., John, A., Meads, C., Daykin, N., Golding, A. & Victor, C. (2020). Qualitative findings from a systematic review: visual arts engagement for adults with mental health conditions. *Journal of Applied Arts and Health*, 11(3).
- Tricco, A.C., Lillie, E., Zarin, W., O'Brien, K.K., Colquhoun, H., Levac, D., ... Straus, S.E. (2018). PRISMA Extension for Scoping Reviews (PRISMA-ScR): Checklist and Explanation. *Annals of Internal Medicine*, 169(7), 467-473. <https://doi.org/10.7326/M18-0850>
- Tricco, A. C., Zarin, W., Ghassemi, M., Nincic, V., Lillie, E., Page, M.J., Shamseer, L., Antony, J., Rios, P., Hwee, J., Veroniki, A.A., Moher, D., Hartling, L., Pham, B. & Straus, S.E. (2018). Same family, different species: methodological conduct and quality varies according to purpose for five types of knowledge synthesis. *Journal of Clinical Epidemiology*, 96, 133-142. <https://doi.org/10.1016/j.jclinepi.2017.10.014>
- Wanneberg, P.L. (2014). Disability, riding, and identity: a qualitative study on the influence of riding on the identity construction of people with disabilities. *International Journal of Disability, Development and Education*, 61(1), 67-79. <https://doi.org/10.1080/1034912X.2014.878543>
- Wise, E.K., Mathews-Dalton, C., Dikmen, S., Temkin, N., Machamer, J., Bell, K. & Powell, J.M. (2010). Impact of traumatic brain injury on participation in leisure activities. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*, 91(9), 1357-1362. <https://doi.org/10.1016/j.apmr.2010.06.009>
- Yaffe, J., Montgomery, P., Hopewell, S. & Shepard, L.D. (2012). Empty reviews: a description and consideration of Cochrane systematic reviews with no included studies. *PloS one*, 7(5), e36626. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0036626>
- Østerlund, K. & Seippel, Ø. (2013). Does membership in civil society organizations foster social integration? The case of danish voluntary sport organizations. *Journal of Civil Society*, 9(4), 391-413. <https://doi.org/10.1080/17448689.2013.847548>